



## **Nous diàlegs de complicitats ciutadanes.**

Estratègies d'acció artística comunitària entre l'escola i el seu entorn.

Meritxell Bonàs i Solà (autora)

Xavier Gimeno Soria (supervisor)

Curs 2008/09

**Índex**

<b>Introducció.....</b>	<b>3</b>
<b>1. Els projectes artístics d'intervenció comunitària.....</b>	<b>6</b>
<b>2. La Comunitat.....</b>	<b>9</b>
<b>3. La construcció de significats i accions compartides.</b>	
<b>Concepcions envers la cultura.....</b>	<b>14</b>
<b>4. El Desenvolupament Cultural Comunitari.....</b>	<b>15</b>
<b>5. Art públic. Art comunitari.....</b>	<b>17</b>
<b>6. Projectes.....</b>	<b>19</b>
<b>7. Encontres en el camí.....</b>	<b>37</b>
<b>8. Conclusions.....</b>	<b>39</b>
<b>9. Reflexions de futur.....</b>	<b>40</b>
<b>10. Bibliografia.....</b>	<b>47</b>

## **Introducció**

Molts estudis i treballs recents que tracten d'entendre les noves dinàmiques socials respecte l'escola indiquen la importància dels teixits socials, les xarxes d'interacció col·lectiva, de totes aquelles tradicions i experiències que fan créixer el sentit de responsabilitat col·lectiva sobre els espais i els problemes col·lectius.

Actualment es parla de la necessitat de "capital social" per referir-se a aquest conjunt de lligams, d'entitats, de vincles entre persones i grups que en un territori determinat generen relacions de reciprocitat, confiança, d'implicació col·lectiva sobre els espais públics i sobre els problemes que genera la convivència. La hipòtesis és que aquelles comunitats que compten i aprofiten millor aquesta base social, o que sàpiguen de mecanismes per fer-la aflorar i consolidar, seran comunitats millor preparades per afrontar col·lectivament el seu futur. És així que la comunitat, a dit d'una altra manera, aquesta munió de persones, grups i entitats que afronten conjuntament un problema o situació, resultarà central en la perspectiva que ha abordat aquest projecte.

Entenent que només des del compromís de construir una realitat comunitària és possible saber de l'altre, accedir a l'altre des d'una dimensió ètica i bondadosa on l'alteritat apareix com a el propi projecte. I en aquest terreny l'art hi té moltes coses a dir i a oferir; l'art, quan esdevé públic, és també ser l'altre, una expressió topogràfica en trànsit entre espais llocs i formes de moviment permanent.

Donar respostes imaginativament i creativament riques també ha estat un dels dissenys d'aquesta recerca entenent que recuperar la imaginació pot minorar la paràlisi social de la que hem estat testimonis durant anys en el nostre entorn i restablir la sensació que es pot fer alguna cosa. Em refereixo concretament a

una concepció de la imaginació que faci néixer un interès ètic, una preocupació relacionada cada vegada més amb aquesta comunitat que hauria de construir-se i amb els valors que li donin color i transcendència.

Aquesta recerca s'ha mogut principalment des del desig de fer un estudi del terreny, és a dir, de descriure diferents realitats que es mouen dins d'aquesta esfera pel canvi o la transformació social a través de l'art i la cultura. D'aquesta manera, aquest treball es descriu sota una narrativa que visualitza diferents experiències o projectes a la fi de donar-los a conèixer però també d'aprofundir en allò que els singularitza. Aquesta singularitat apareix sovint determinada per les formes d'interacció (entre persones i/o llocs) que es donen en aquests projectes així com en el fer de l'art i la cultura els mitjans d'aquesta interacció.

Té forma gairebé un format de diari personal, de fet com a narrativa descriu des de la subjectivitat l'experiència viscuda al haver conegut i participat en diferents projectes artístics d'intervenció comunitària. Aquesta particular mirada enfatitza, selecciona, recorda o s'atura en allò que cada projecte mostra d'ell mateix. Descriu doncs, assumint allò que és, allò que es mostra just per aquesta pretensió de mostrar allò que "simplement" es desprèn del projecte i no allò que "es pretenia". És doncs, des d'aquest punt de vista una narració fenomenològica en quan mira i fa un estudi del fenomen des d'allò que ell mateix mostra.

En la descripció del treball s'ha utilitzat també la narració visual entenent que aquesta aporta una visió del lloc i dels esdeveniments des d'un guió gràfic que en forma seqüencial relata també des de la mirada del narrador. Des d'allò que focalitza i até. D'aquesta manera, la narració visual apareix en aquest treball com a testimoni i documentació de l'experiència viscuda.

Un altra aspecte a destacar del treball i del procés de fer-lo créixer ha estat la possibilitat de conèixer i intercanviar punts de vista amb diferents persones, aportant així noves i diverses visions sobre la temàtica. Aquestes trobades, sovint en un context de conversa, han servit per seleccionar allò comú a

diferents punts de vista així com per conèixer altres treballs, altres realitats, establint d'alguna manera petites xarxes (recents o futures) entre persones i entitats. D'alguns d'aquests encontres han sorgit nous projectes de futur. Les converses s'han portat a terme bàsicament amb persones vinculades al món de l'art (artístes i educadors), de la creació, de la gestió i producció cultural (agents culturals), així com de l'educació (mestres, formadors,...).

Seguint el desig de ser un treball vinculat a l'estudi de diferents realitats ha procurat ser també fidel des de la seva conceptualització, d'aquesta manera s'ha obtingut per seleccionar uns conceptes claus que fonamenten el conjunt de projectes narrats. Aquests conceptes, alguns encara amb poca tradició dins l'àmbit de la recerca, s'han desenvolupat a la fi de descriure els eixos d'essència en els que es mouen les realitats que han estat d'interés, tanmateix algunes molt allunyades de les altres. En aquestes realitats descrites pren pes i relleu l'Escola El Martinet justament per ser un exemple clau en el context educatiu català des del seu interès en la recerca de vies de diàleg i intercanvi comunitari a través de l'art.

Des de l'estudi i la descripció de realitats concretes, aquest treball no deixa de moure's en el desig d'esdevenir una porta oberta per tal que noves realitats, persones i contextos puguin repensar-se el fet d'estar junts. Des de la generositat i la llibertat que ens regala l'art quan aquest esdevé d'ús públic, des de la força i l'esperança que deriva de l'educació dels infants quan aquesta els posa a l'abat eines i recursos per, imaginativament, construir el canvi, neix i es desenvolupa aquest treball, que nodrint-se de la senzillesa i humilitat de col·lectius de persones compromeses els uns amb els altres, ofereix una mirada d'essència d'una vida en comú que anhela aliment de canvi.

## 1. Els Projectes artístics d'intervenció comunitària<sup>1</sup>.

Ricard i Saurí (2009:13), en una recerca actual, anomenen "projectes artístics d'intervenció comunitària" a aquell seguit de propostes que es plantegen la construcció, l'enfortiment i l'empoderament, tan de les persones participants en el procés, com de les relacions que s'estableixen entre elles i en les que s'utilitza la creativitat com a eina metodològica i educativa.

La posada en pràctica dels projectes artístics d'intervenció comunitària, comporta, doncs, segons els mateixos autors, la realització de propostes participatives que, basades en la creativitat, fomenten les relacions entre les persones i contribueixen a construir marcs d'interacció que reverteixen en els participants i la comunitat en la que viuen.

Els projectes creatius plantejats amb una finalitat comunitària, utilitzen les eines que aporten diferents camps artístics tant des d'un marc disciplinar com interdisciplinar. Tanmateix la creativitat, tot i tenir un paper cabdal en tot el procés de posada en pràctica no esdevé la finalitat última. Així doncs, aspectes

---

<sup>1</sup> Concepte extret de la publicació " Processos creatius transformadors. Els projectes artístics d'intervenció comunitària protagonitzats per joves a Catalunya" de Marta Ricart i Enric Saurí. Edicions del Serbal, 2009.

com la participació, la relació i l'interacció, l'empoderament, la visibilitat, el reconeixement i el diàleg,...adquireixen igual importància. Ricard i Saurí, autors de la recerca "Art i desenvolupament comunitari. Anàlisi d'alguns dels projectes artístics d'intervenció comunitaria amb joves més significatius de Catalunya"(2009) destaquen el desenvolupament de diferents estratègies:

-la visibilitat i el reconeixement: en qua ofereixen eines des de les quals els i les participants es fan presents en el marc del propi territori. Les propstes, possibiliten visibilitzar les inquietuds i preocupacions tot adoptant formats diversos que sovint porten a canviar la mirada de l'entorn sobre un determinat col.lectiu o grup de persones. Algunes de les propstes plantejades des d'aquesta prespectiva, possibiliten un apropament i un reconeixement de certs col.lectius o persones que sovint queden allunyades i estigmatitzades en el dia a dia de l'entorn on viuen.

-les oportunitats: possibiliten la construcció de ponts entre les persones i les institucions

-les relacions i les interaccions: contribueixen a la creació de xarxes entre les persones que participen en el procés i fomenten la interacció dels diversos agents de l'entorn en el que viuen. El desenvolupament d'una tasca compartida que respongui als interessos i inquietuds dels i les participants, aporta la base necessària per a enfortir les relacions entre els diversos membres del grup i la seva comunitat.

-la comprensió i la comunicació: aporten noves formes de comprendre i relacionar-se amb l'entorn, tot coneixent nous mecanismes de comunicació i expressió. L'aprenentatge de noves formules expressives i comunicatives es proposa des de la voluntat de canvi, tot contribuint a modificar certs discursos establerts, i oferint mirades alternatives que parteixin de les persones i les seves relacions.

-les emocions: permeten treballar des del fet de sentir-se bé, tot fomentant l'autoestima i el reconeixement dels i les altres. La finalitat social

des de la que es proposen els diversos projectes, cerca el benestar de les persones tot contribuint a la construcció de les relacions i interaccions i motivant el canvi d'actitud cap a la participació i la implicació en un marc comunitari.

-l'apoderament: plantegen una transformació tan personal com social tot contribuint a que es produeixin canvis d'actitud entre les persones, que possibilitin passar de conèixer un determinat fet a ser activistes. Les pràctiques d'apoderament es basen en generar processos de canvi que parteixen de les relacions.

Els projectes artístics d'intervenció comunitària engeguen a partir de l'experiència artística una sèrie de mecanismes i estratègies complexes que persegueixen modificar aspectes de caràcter local. La paraula "experiència" associada a l'art i al territori suposa segons Parramon (2007:11) posar en evidència que el tipus d'activitat artística que es formula té poc a veure amb la construcció d'objectes, peces unidimensionals, i sí bastant més a veure amb el fet de generar situacions concretes, processos oberts, anàlisis de caràcter crític, intervencions puntuals en l'espai o altres possibilitats que es plantegen a partir de l'especificitat de la proposta i la interacció amb el lloc. Aquesta actitud que, segons el mateix autor, consisteix en activar coses a través d'una certa dinàmica de complexitat, té a veure amb el concepte d'ecologia cultural, un terme introduït per Laddaga (2006) que procedeix de l'antropologia cultural i que, en aquest cas, ell reubica en l'àmbit de l'estètica. Laddaga utilitza aquest concepte per explicar un tipus de treballs artístics que són de naturalesa formal inconnexa, però que comparteixen l'interès per incidir en l'espai social i connectar-se amb comunitats concretes. Aquests projectes o experiències no poden realitzar-se sota un únic format i introdueixen nocions de proximitat en relació amb les persones que poden participar o formar part de certs projectes; o bé, tal i com Laddaga apunta, són un tipus de propostes en les quals l'observació silenciosa i la distància entre el productor i receptor es redueix. Si



una proposta es formalitza a partir de la interacció, la participació activa i creativa de diferents persones, el concepte d'autor es qüestiona.

Un altre concepte que recull Parramon (2007) vinculat a experiències d'art i territori és de "ecosistemes" que incorpora el terme d'innovació per referir-se a la creació d'un entorn on allò cultural i allò territorial es barregen amb la imaginació per generar innovació. Pastor citat pel mateix Parramon (2007:11) descriu el procés com a "espais on les persones que tinguin iniciatives imaginatives puguin relacionar-se entre si i desenvolupar els seus projectes, productes, serveis i experiències, fins que arribin a ser innovadors. Una proposta que busca que els territoris puguin generar els seus propis talents innovadors o pols d'innovació i, per descomptat, poder atreure el talent de qualsevol part del món".

La ciutat i el territori són actualment un camp d'acció d'especial interès per a la recerca de generar i experimentar noves formes d'ús social. L'art s'incorpora en aquesta recerca oferint múltiples possibilitats i pràctiques i que, per la complexitat que descriu els territoris, requereix de desplegar-se des de vessants el màxim de multidisciplinars. Aquestes pràctiques converteixen a les persones involucrades en agents de transformació de l'espai social que poden, finalment, convertir-se en elements actius en la construcció, comprensió i reinterpretació del lloc en el qual s'actua. En el moment doncs, que aquestes persones s'agrupen en uns temps i uns espais comuns orientant-se en la recerca d'un projecte també comú apareix també el concepte de comunitat, que llargament posat en debat i pregunta, ha generat també interès en aquest treball.

## **2. La comunitat**

Sent actualment d'especial interès treballar per enfortir i generar vies de cohesió social per tal de procurar per la convivència així com per la igualtat d'oportunitats en aquells contextos amb majors dificultats, aquest projecte s'ha

basat en donar a conèixer models des d'on sigui possible a través de l'art generar aliances i vincles entre les persones. Parlem sovint de la necessitat del compromís educatiu per part de la ciutadania, es parla actualment de ciutats educadores, recordant-nos aquella ja coneguda dita: "per educar un nen es necessita tota la tribu", i és que actualment el compromís educatiu de les comunitats locals torna a rebrotar amb força. Segons Ricart i Saurí (30-2009) "quan intentem definir i situar què entenem per comunitat, ens topem amb diverses maneres d'abordar-la. Tot i així, les diferents definicions que trobem a l'abast, coincideixen a afirmar que una característica principal que defineix la comunitat és el fet de compartir. D'aquesta manera, una comunitat vindria caracteritzada per una sèrie d'aspectes comuns que disposa i comparteix un col·lectiu o grup de persones. El territori pot ser un element configurador de comunitat (per tant la comunitat s'entendria des del fet de compartir un mateix espai) o bé vindria definit per la posada en comú dels interessos de les diverses persones que el conformen (compartir unes mateixes inquietuds). Rere la manera de comprendre la comunitat, ens trobem per tant amb una característica distinta d'afinitat (proximitat, interessos, etnicitat, professió, orientació) que fa que parlem de comunitat com de col·lectiu o agrupació de persones que comparteixen uns mateixos elements, una identitat comuna".

Així doncs, podem entendre la comunitat local com un conglomerat de persones i grups que interactuen. Un conglomerat de persones i grups que depenen els uns dels altres en major o menor mesura. I que també en major o menor mesura mantenen relacions de forta continuïtat. Cada cop més existeix la convicció que per gaudir d'una convivència cívica satisfactòria, no es tracta tant de comptar amb una autoritat forta i sobirana, com que tothom se senti corresponsable del que passa a la comunitat. Cadascú des de les seves disponibilitats i recursos, i sense que això vulgui dir difuminar les responsabilitats específiques de cada actor. Una xarxa d'actors que en l'àmbit local acaben essent responsables d'una o altra manera, per acció o omissió, de les dinàmiques locals que es van produint.

Això vol dir donar significació i buscar la força en el territori, en la visió conjunta que es pugui construir sobre el futur de la comunitat local, en el tipus de qualitat de vida que cal impulsar col·lectivament, en el model de desenvolupament que es pacta, i en les responsabilitats que es generen sobre l'espai públic local.

En aquest sentit, és molt important trobar la manera de construir entre tots una comunitat local, una ciutat "inclusiva" que permeti treballar, descansar, diversificar-se, amb capacitat per afrontar i trobar sortides a les contradiccions que planteja viure en comú, i fer-ho sense encapsular els espais urbans, sense provocar segmentacions territorials, d'usos i gents. Si apostem per comunitats locals que gaudeixin de cohesió social, hem de treballar per espais públics marcats per les diversitats d'usos, per l'acceptació de les diferències en els estils de vida. Els projectes de ciutat, les visions de futur de les comunitats locals hauran d'anar articulant i fent més consistents les estratègies educatives, mediambientals, territorials, de desenvolupament econòmic, i de cohesió social. El repte cada cop més present és treballar des d'una visió global, explicitant valors i sabent articular interessos i plantejaments sectorials. I en aquest plantejament, l'àmbit educatiu necessita també de situar-se en el si d'aquest debat de la societat, fent interaccionar l'escola i altres agents i serveis presents en cada territori.

Com hem de concebre una comunitat que ofereixi la oportunitat de ser d'una altra manera? Som conscients que la democràcia suposa una comunitat que està sempre en construcció. Caracteritzada per una solidaritat emergent, una sèrie de creences compartides i un diàleg envers els altres, ha de romandre oberta a nous membres. Així doncs, si entenem que l'escola és també un espai social i polític aquesta hauria de ser capaç d'anar modificant les seves pautes de funcionament per adaptar-se als canvis productius, familiars, de diversitat cultural o de gènere que s'hi van produint. La finalitat última doncs d'aquesta recerca ha estat cercar punts de trobada entre les escoles i el seu entorn proper a través de generar processos artístics i culturals que facilitin també aquests processos comunitaris, fent doncs partícips a la resta de ciutadans a mirades i pensaments envers el fet educatiu.

Quan pensem en comunitat, necessitem enfatitzar les paraules que fan referència a processos: construir, crear, trenar, dir,...etc. No es construeix comunitat simplement perquè es formuli racionalment o per decret. Com passa amb la llibertat, han d'aconseguir-la les persones a les que s'ofereixi l'espai necessari per descobrir allò que reconeixen juntes i aprecien en comú; han de trobar vies de creació de sentit intersubjectiu. I aquest, hauria de ser un espai tenyit de la consciència imaginativa que fa possible que aquells que participen es configuren possibilitats alternatives d'allò que ells (individualment) i el seu grup poden arribar a ser. La comunitat com descriu Greene (2004: 68) no es redueix a determinar quins són els contractes socials més raonables que es poden establir entre els individus. Sinó que el que realment importa és saber què pot contribuir millor a la consecució d'uns bens compartits: quines vies permetran la convivència, la reciprocitat i la recerca d'un món comú.

Així doncs, segons aquests paràmetres on la imaginació es relaciona amb la nostra consciència de possibilitat i amb la nostra capacitat per respondre a altres éssers humans, podem relacionar-la també amb la construcció de la comunitat? Podem potenciar la capacitat dels infants i en general d'altres persones per interpretar les seves experiències en un món al que, juntes, posen nom? G.B. Madison, citat per Greene (2004:66) escriu sobre el lloc central que ocupa la imaginació comentant que "gràcies a la imaginació, el terreny de la possibilitat pura que tenim que fer que siguem qui o allò que som, arriba creativa i imaginativament a ser-ho, preservant la llibertat i la possibilitat de ser diferents d'allò en el que ens hem convertit i que som" (1988:191). Descripció que ens porta a una altra pregunta de nou a la pregunta: com hem de concebre una comunitat que ofereixi la oportunitat de ser d'una manera?

La comunitat no es limita actualment a reproduir significats sinó que apareix sota la possibilitat de ser creadora de significats. Com un mode de consciència expressa un nivell d'experiència i de significats construïts simbòlicament. Tanmateix, segons Delanty (2006:230) per entendre la comunitat actual, cal anar més enllà del nivell simbòlic del significat i arribar a la dimensió adicional

del nivell imaginat de la formació del grup. Això deriva del fet que la comunitat no es tracte únicament de significats en quan a la construcció simbòlica de fronteres; sinó que té més a veure amb la pertinença que no pas amb les fronteres.

Allò que distingeix a la comunitat no és el poder dels significats simbòlics, sinó la imaginació i la capacitat del jo de recrear-se a si mateix. De manera que el nivell simbòlic de la comunitat, és a dir, la dimensió de significats compartits, està en tensió amb el paper pragmàtic de la comunitat com a sistema d'acció. A més a més de desenvolupar un paper simbòlic, la cultura també és una forma d'acció. Això implica que la creació simbòlica d'una realitat social passa discursivament per un procés comunicatiu que posa en joc conflicte i concens així com diferència i identitat. La qüestió és que la comunitat com a estructura simbòlica existeix en un món on les formes simbòliques estan molt fragmentades, i moltes vegades, ja són expressades i inclús creades per mitjans externs de molt alt impacte.

Des del moment actual on els significats simbòlics establerts no són estables ni aclaren com viure o com hauria d'actuar la gent, la comunitat implica una idea constructiva. Segons Greene (2005:236) parlar de passions, compromisos i imaginació pot ser un mode de parlar d'una comunitat en expansió que pren forma quan persones diverses, parlant des de "qui" són i no "del que" són, es reuneixen tant des de la paraula com des de l'acció per aconseguir alguna cosa comú entre elles. "La pluralitat" segons Arendt, és la condició humana que ens iguala a tots els humans de forma que ningú és mai igual que una altra persona que hagi viscut i viurà. Així doncs, allò comú de la comunitat ha de ser doncs, continuament creat i recreat segons les persones que s'hi reuneixen. Warnock (1978:202) insisteix en que poden existir espais d'excel·lència on persones diverses se sentin impulsades a buscar lo possible. Els individus poden, segons l'autor, "adquirir aquest sentit de significació que els permet donar-se compte de que sempre hi ha més èr experimentar i sempre hi ha més en allò que experimentem del que podem esperar".

Arendt va insistir repetidament que el món actiu només es fa realitat quan les persones s'uneixen "de paraula i acció", i aquesta acció sempre significa un nou inici, una nova iniciativa. Molts de nosaltres segurament hem après, segons Greene (2005:296) que el mateix acte d'estar junts ens ha fet possible crear les nostres pròpies identitats com a persones diferents. Així doncs, l'escola com a comunitat segurament es mou actualment en el repte de la lluita per la llibertat humana dins d'una comunitat humana, o dit d'altra manera, aconseguir la individualització de cada persona, la seva singularització, des de lo comú.

### **3. La construcció de significats i accions compartides. Concepcions envers la cultura.**

En el marc de la intervenció comunitària, la cultura pren un paper clau, esdevé l'eix, l'eina de canvi a partir de la qual s'articula tota una pràctica amb pretensió de canvi. En aquest sentit, segons Ricart i Saurí (2009) la cultura és una important eina de transformació social que es construeix de forma col·lectiva i que representa els significats compartits per un grup o col·lectiu. És així com molt probablement haurem de parlar de cultures i no de cultura en singular, donada la multiplicitat de maneres de comprendre el nostre entorn i fer-lo significatiu que sorgeixen de diversos àmbits i sectors de la nostra societat. I és que, segons els mateixos autors, en tota construcció cultural, hem de tenir en compte la dimensió relacional que té a veure amb les interaccions entre les persones i que fa que la cultura estigui immersa en una lògica dinàmica i canviant. El procés de construcció de significats requereix contemplar lo cultural des d'una aproximació dinàmica, comprèn doncs una doble dinàmica que fa partícips a les persones i les seves relacions. Cal des d'aquí, situar-se en un espai que centra la seva mirada en les persones com l'eix i el motor del procés de construcció i configuració de significats.

Els projectes artístics d'intervenció comunitària es mouen en aquest sentit, apoderant a les persones no només a formar part d'una cultura ja establerta sinó justament a ser productors d'una cultura del lloc. Això requereix pensar en

una dimensió molt més expandida del concepte de cultura o cultures superant doncs la visió més tradicional de la cultura com a referent únic d'origen i per tant, ampliant doncs el concepte des d'una visió en la que existeixen tantes cultures com grups de persones en relació. Construir una cultura pròpia sembla un concepte força allunyat de les escoles, on se'ls hi atribueix justament la transmissió d'una cultura ja establerta, sembla doncs actualment especialment sensible aquesta nova concepció de construcció cultural. Una concepció que situa als infants i als joves en un paper molt més actiu i compromés.

#### **4. El Desenvolupament Cultural Comunitari**

El Desenvolupament Cultural Comunitari, element de fort interès per aquesta recerca, es nodreix d'experiències artístiques comunitàries que en el pla de les idees, han estat formulades amb la denominació d'Estètica Relacional, teoria desenvolupada des de l'inici dels anys 90 pel crític francès Nicolas Bourriaud. Per a Bourriaud l'art relacional "pren com a horitzó teòric l'esfera de les interaccions humanes i el seu context social". L'Estètica Relacional identifica quatre grans modalitats o estratègies de producció artística: la cita; l'espai de trobada i convivència; les col.laboracions i les relacions.

Així doncs el Desenvolupament Cultural Comunitari és tracta d'un conjunt d'iniciatives portades a terme a partir de la col.laboració entre agents culturals, sobretot artistes i comunitats locals amb l'objectiu d'expressar, mitjançant els diferents llenguatges artístics, identitats, preocupacions i idees, mentre es construeixen capacitats culturals i es contribueix al canvi social. El DDC<sup>2</sup> descriu una pràctica artística comunitària, però no es refereix a cap forma d'art en concret.

---

<sup>2</sup> Desenvolupament cultural comunitari

Aquestes pràctiques podem dir que han existit sempre, però el concepte neix als braços de l'Australian Council for the Arts, que considera que la creació artística pot tenir dues funcions: la primera, instrumental, que determina les possibilitats de l'art com a eina per a la transformació social, i la segona, transformadora, que mostra com a través de l'art determinades situacions poden canviar radicalment.

El DDC apareix doncs també com una metodologia que emprava la cultura com a veritable vehicle per dinamitzar i canalitzar processos de transformació social d'una comunitat que necessiti denunciar, canviar, debatre, o fer sentir la seva veu. I en aquest sentit es fan esforços per situar la gent al centre de la cultura, treure l'art dels museus i apropar-lo a la societat.

L'objectiu dels DCC és el desenvolupament cultural de la comunitat, la transformació d'aquelles estructures o situacions que requereixin d'un canvi per a la millora del conjunt del grup, així com la de cada subjecte individual. L'important no és l'objecte artístic, sinó el procés per arribar-hi. Amb els DCC es retorna la responsabilitat al subjecte i, com a conseqüència, la llibertat, el poder creatiu i crític, la possibilitat d'expressar-se i incidir a la seva realitat provocant canvis. El desenvolupament cultural d'una comunitat per mitjà de l'art, és un procés de participació i diàleg dins de l'esmentat grup, en què els protagonistes són els receptors i els cocreadors del projecte.

En aquest cas, l'art seria el llenguatge mitjançant el qual s'estableix el diàleg. L'artista pedagog seria l'altra part indispensable dins de la creació, com a capacitador dels llenguatges i usos artístics a traslladar a mans del col·lectiu implicat. Es tracta, doncs, d'un professional amb coneixements de l'especialitat artística que es vol emprar com a matèria d'expressió i amb coneixements pedagògics entorn a la dinamització de grups i el treball comunitari. La seva activitat és maièutica, no lidera el grup de manera unidireccional, sinó que l'articula i l'educa en un llenguatge, l'artístic. La creació, allò que es vol canviar, els continguts a expressar, els objectius als quals s'adreça l'acció, són elecció



del grup. Partim de la consideració que l'imaginari social es legitima en l'expressió de les diferents formes culturals.

Al moment actual, en què la cultura esdevé majoritàriament un producte per al consum, la construcció d'aquest imaginari ens és donada per la producció sobre la qual només podem intervenir com a consumidors. Retornant a l'opció de crear béns culturals al col·lectiu, se'ls capacita per redefinir el seu món proper, significar-lo des de la interacció amb el seu entorn i el seu grup de conciutadans. La creativitat esdevé un instrument per al canvi i la transformació social, capaç de crear imaginaris propis fora dels establerts i sustentats per la alta cultura. D'aquesta manera es treballa per a la democràcia de la cultura, donant representativitat a aquells sectors de la societat que normalment no es veuen beneficiats en l'accés a la expressió artística i/o cultural. El DCC dona veu i recursos pel canvi, gràcies a les potencialitats ja existents sens dubte al grup. L'art apareix com a eina de transformació social.

#### **5. Art públic. Art comunitari.**

Quan utilitzem la noció d'art, sovint arrosseguem una càrrega important de molts anys que ha portat a situar-la en una posició poc accessible, sovint incomprensible i elitista per la majoria de la població. De fet, els espais on majoritàriament s'ha situat l'Art, han estat espais que queden molt allunyats d'un sector important de la societat.

En el cicle de conferències realitzat a la Fundació Caja Madrid amb col.laboració amb l'associació Art i Barri<sup>3</sup> al 2007 es va abordar aquesta noció d'art comunitari considerant que els debats entorn a l'art públic i a l'art comunitari tenen ja un història llarga que es van iniciar als anys 70 als Estats Units just quan les avantguardes fredes com el minimal i l'art conceptual havien arribat al seu ple desenvolupament. Tanmateix alguns artistes no van trobar en aquelles formes possibilitats expressives pròpies a les seves propostes d'intervenció. Així doncs, des dels moviments pacifistes, feministes, de drets civils i ecologistes es va recuperar l'activisme que va portar a altres formes d'exploració de l'art com va ser el cas de les performances, els happenings,...sovint esdevenint pràctiques col.lectives.

Des d'aquell moment s'inicia un moviment decisiu, que justament durant els anys 80 s'imposa molt als Estats Units com a reacció davant les restriccions artístiques que predica la política conservadora del moment. Aquest moviment apareix de manera simbòlica però també física ja que l'art comença a habitar espais fins ara no considerats per l'art, trencant així les barreres i els límits dels museus i les galeries.

Això al principi va suposar la col.locació d'obres d'art en espais públics però aviat es va estendre a la noció d'entramat social que habita i dona sentt a l'espai. Així doncs, la comunitat es converteix en el lloc d'actuació i el treball conjunt d'un grup d'artistes que estableix diferents graus de relació amb els col.lectius amb els que col.labora.

En aquest sentit, el concepte d'art comunitari puposa una mirada crítica a les

---

<sup>3</sup> Artibarrí és un conjunt de persones i entitats que fan de l'art i la cultura un mitjà per a la transformació social.

pràctiques artístiques en l'espai públic, ja que els treballs participatius i els models col.laboratius replantejen el lloc i els marcs d'actuació de la comunitat. Aquesta mirada crítica serveix a la pràctica artística per extendre's i articular el seu camp d'acció en una diversitat d'institucions i disciplines, on l'art es presenta com un motor de transformació social. Simultàniament això suposa replantejar el paper de l'artista més enllà de la producció d'objectes estètics, apareixent com a treballador cultural, agent social actiu i facilitador.

En el terreny de l'art públic, els artistes, s'allunyen del seu estudi per començar a treballar en diversos emplaçaments en col.laboració amb altres membres de la comunitat. L'art públic contempla la realització d'una producció plàstica amb la comunitat on s'emplaça. En aquest context, l'artista esdevé un membre més de la comunitat que treballa conjuntament amb educadors i altres professionals de la zona i que posa a disposició les seves eines i coneixements. Ricart i Saurí (2009:52). L'art públic però, ha anat canviant i com assenyals Parcerisas (2007:24) la seva funció política i el que podríem anomenar "nou art públic" sorgeix del conflicte i l'opressió que generen els nous espais urbans. Segons l'autora, des dels anys seixanta i setanta, la mirada interdisciplinària de l'art ha transformat la pràctica artística en una praxi més allunyada de l'objecte artístic ja que la pràctica de l'art s'entén com una pràctica crítica. Si al concepte d'espai públic hi afegim el d'esfera pública, una categoria analitzada per Habermas o per Arendt, en la qual els ciutadans poden crear estats d'opinió crítica contra l'estat, el sistema, la institució,... llavors l'art crític esdevé clau per intervenir en l'esfera pública i convertir l'espai públic en espai polític.

En l'actualitat ha guanyat terreny l'evidència que, sigui o no conscient l'artista, tota intervenció en el terreny cultural suposa una intervenció política. Aquells que treballen des d'una perspectiva conscient de manera comunitària o col.laborativa s'enfronten amb els dilemes que planteja el context del desenvolupament social, que no deixa de ser complex per allò que políticament planteja qualsevol institució. Varioses teories han plantejat el paper de la cultura amb el desenvolupament democràtic on les diferències no siguin anul·lades per consensos i negociacions. L'art comunitari afronta doncs

aquests reptes ja que es basa en el diàleg, la negociació i les relacions de poder.

## 6. Projectes

### **Mary Neal Project (Londres)**

Aquest projecte s'ha desenvolupat en dues escoles públiques de Londres alhora que de forma paral·lela, s'ha desenvolupat una recerca documental històrica intensa. El projecte neix des del desig de donar a conèixer una persona representativa dins de la història del folk tradicional anglès, Mary Neal, tanmateix el motiu de fons es mou en el desig d'aportar nous elements dins del folk anglès per tal de generar nous interessos i mirades envers aquest.

El projecte s'ha desenvolupat gairebé en una concepció d'artista resident, on dues persones vinculades al món de la dansa i el treball coreogràfic contemporani han treballat conjuntament amb grups d'infants de primària de dues escoles a la fi de crear nous elements dins del repertori tradicional del folk. Aquesta aportació pretenia des del respecte a allò establert introduir noves formes. Aquest procés de treball que s'ha desenvolupat en un temps llarg ha anat acompanyat d'una recerca intensa sobre la vida de Mary Neal i les seves aportacions dins del món del folk. També ha tingut especial interès intensificar el fet que una dona fos representativa en la història del folk anglès, atribuït sovint en un món molt masculí. Aquesta recerca ha derivat a la creació d'una pàgina web ([www.maryneal.org](http://www.maryneal.org)) que recull documentalment tota la investigació

així com la cessió dels documents originals a la biblioteca de la Real Academia de Folk Anglès. La participació d'aquesta entitat en aquest projecte ha estat d'especial interès ja que es tracta d'una institució de pes i amb un fort substrat de tradició al darrera. És una entitat que es dedica entre altres coses, a donar a conèixer però sobretot a preservar la tradició del folk. Així doncs, incorporar nous elements en la dansa i música folk ha estat un element que ha generat molta expectativa així com incorporar els infants en aquest món. El projecte ha tingut una repercussió directa dins del context que ha exigut un treball de rigor així com molta cura, atenció i respecte cap a la tradició. Ha estat interessant veure com des del reconeixement ha estat possible generar i incorporar canvis en un col·lectiu tendent a l'immobilisme i a l'hermetisme. Així com també veure com la infància esdevé símbol d'esperança, futur i canvi. En el projecte s'han trobat encontres intensos persones i col·lectius molt diversos generacionalment però també d'origen cultural (ja que la mateixa ciutat i la selecció de dues escoles situades en entorns molt diferents ho ha permès).

El projecte s'ha projectat com un inici a noves possibilitats, així que no es dona per acabat. Tanmateix aquest primer curs d'implantació ha tingut un tancament, una celebració "Mary's Neal day" especialment emotiva on diferents col·lectius vinculats al folk hi van participar. També en aquest acte va ser especialment cuidat el fet de donar visibilitat i espai a cada un dels col·lectius. Va ser especialment simbòlica l'entrega dels materials obtinguts en la recerca així com les diferents propostes participatives que aquell dia van aglutinar persones i mirades molt diverses.

#### **East Feast Project (East Anglia-Regne Unit)**

Aquest projecte es desenvolupa en una àrea del Regne Unit on hi participen ja en aquests moments 19 escoles. L'inici d'aquest projecte se situa en un petit poble costaner, Suffolk, on des del 2005 es van proposar un apropament dels infants de l'escola al vida rural fent que fossin ells mateixos qui tinguessin cura d'un hort. Aquesta iniciativa s'enmarcava en una forta preocupació envers l'alimentació dels infants i el poc coneixement i consciència que ells mateixos tenien sobre el tema. El projecte es va estendre cap a la cura i la sensibilitat envers el propi entorn i es va també projectar des de propostes artístiques vinculades a la observació de l'entorn, a la creació amb materials naturals,... Amb els anys aquest projecte s'ha anat fent més extensiu i ara per ara compte amb la participació de 19 escoles de la zona i un col·lectiu d'artistes implicats. Aquest col·lectiu d'artistes construeix diferents propostes conjuntament amb els equips de mestres de les escoles i amb els infants. Molts dels projectes tenen a veure amb la intervenció dels infants sobre l'entorn a partir de construcció d'estructures de joc amb materials naturals o bé de la cura i manteniment d'un hort. En totes les propostes es procura també vincular-hi altres persones de la comunitat local.

Els mestres de les escoles participants en aquest projecte reben una formació per part de les persones que el coordinen, en aquesta formació elaboren un "quadern de camp" personal que recull les seves vivències. Personalment vaig contribuir en aquesta formació aportant nous elements envers a la documentació pedagògica, concretament en com documentar petites històries que succeeixen entre els infants de manera espontània quan es posen en relació amb elements diferents del medi així com en el treball col·laboratiu amb d'altres. Aprofundint doncs en l'observació i l'escolta de l'infant i no només en el seguiment del projecte.

#### **Open Roulotte (La Fundició)**

El projecte Open Roulotte s'ha iniciat aquest curs. És un dels projectes que posa en relació una entitat de gestió cultural i una escola. Parteix de la voluntat d'encetar processos col·lectius de reflexió i intervenció sobre allò que hom anomena "l'espai públic". Aquest projecte gestionat i ideat per La Fundició<sup>4</sup> parteix de la concepció que els espais anomenats públics són en realitat altament dissenyats, gestionats i regulats de manera vertical i sovint des de posicions desconectades de la realitat dels ciutadans (en el cas de l'escola, dels propis estudiants). Un primer propòsit dins d'aquest projecte és doncs, conèixer l'estat administratiu d'aquests llocs per tal de travessar-los pels desitjos i necessitats de les persones que els habiten, tot potenciant l'intercanvi social entre aquests diferents espais.

En aquest sentit, Open-roulotte s'articula al voltant de diverses preguntes: quines activitats es porten a terme en l'espai públic? Qui i com decideix quines activitats es poden plantejar, i si són o no pertinents? Mitjançant quins dispositius s'articula l'activitat en l'espai urbà? Com es podria generar un nou model de dispositiu per a generar activitat urbana autogestionada?

Open-roulotte proposa obrir un procés col·laboratiu de disseny i gestió d'una infraestructura lleugera, un dispositiu arquitectònic que es pogués implementar a l'espai públic i que pogués contenir diferents dispositius i tecnologies al servei d'un programa d'activitats gestionades i dissenyades de manera col·lectiva. Aquest projecte vol emfatitzar el fet de generar un sentiment d'apropiació de l'espai públic per part dels ciutadans i no un ús exclusivament decidit des del disseny urbà o les polítiques socioculturals, tancat i fitat des de la posició dels tècnics experts. "Podem dir que la ciutadania queda sovint exclosa dels

---

<sup>4</sup> La Fundició (Serveis Educatius i Gestió Cultural) [www.lafundicio.net](http://www.lafundicio.net)

processos de presa de decisions sobre aquestes qüestions, no és exagerat pensar que els nens i nenes en edat escolar pateixen una doble exclusió. És per això que trobem interessant la possibilitat que l'escola esdevingui el grup motor i el catalitzador d'aquest procés col·laboratiu a l'escala del barri, una convicció que compartim amb el CEIP El Martinet", cita extreta d'algunes converses amb els membres de la Fundició.

Aquest procés parteix d'una investigació qualitativa prèvia, Open-roulotte posa l'èmfasi en el caràcter públic d'aquesta recerca, i en el fet que és realitzada pels propis alumnes del CEIP El Martinet juntament amb altres col·lectius del municipi i no per investigadors externs.

Open-roulotte és una emisora de radio gestionada pels nens i nenes del CEIP El Martinet i per altres col·lectius que s'aniran sumant durant el desenvolupament del projecte. Els programes elaborats per aquests col·lectius d'aniran fent públics en forma de podcast i una edició especial dedicada al Projecte d'Intervenció Integral de Can Mas en col·laboració a Ràdio Ripollet. Open-roulotte com un disseny performatiu amb vertents i objectius funciona com un mitjà per:

- Investigar i conèixer el territori
- Contactar i dialogar amb les persones que habiten aquest territori
- Realitzar una primera intervenció amb tres capes de l'espai públic: la capa física (el barri, el municipi,...), la capa digital (la radio a internet) i la capa analògica (la radio amb l'espectre radiofònic).

La implementació de la open-roulotte ha constituït un procés continuu d'investigació, de gestió i modificació que consta de quatre línies d'acció:

- Exploració: s'ha proposat als participants en el projecte actuar com a exploradors/es, com arqueòlegs sobre el territori. S'han organitzat



sortides als espais i llocs del barri que es consideren rellevants i durant les que s'han recollit materials, imatges, dades i grabacions. L'anàlisi posterior d'aquest material ha resultat el capital per la resta de línies d'acció i s'ha desenvolupat en part, en formes de cartografiar realitzades pels propis infants participants.

- Disseny, construcció i instal·lació del set/unitat mòbil de ràdio: El coneixement previ del territori va servir per adaptar el dispositiu de ràdio previament dissenyar segons les característiques físiques i socials de cada un dels llocs on s'instal·larà per la realització dels programes. Aquesta ha estat i serà una altra manera d'intervenir sobre l'espai públic. El set de ràdio, així com els programes, han constituït una eficaç eina relacional que permet el diàleg amb i entre individus, col·lectius i entitats del barri. En aquest procés els nens i nenes de l'escola van treballar conjuntament amb Catarsis, un grup d'arquitectes especialment interessat en la construcció d'estructures mòbils i performatives, el disseny de l'estructura va fer-se en un procés de consens entre els infants i els arquitectes que van adequar les idees dels infants a les necessitats de la infraestructura. En el procés de construcció també hi van participar els nens i nenes de l'escola així com les seves famílies.
- Redacció i realització dels programes de ràdio: els nens i nenes de l'escola i la resta de col·lectius participants han format i formaran el consell de redacció de la ràdio portant a terme el seu treball en base a les investigacions realitzades durant les exploracions. Aquesta feina contempla la redacció y la realització d'entrevistes i la resta de material sonor que s'emeti. Els programes que s'han realitzat i es realitzaran sempre seran en les localitzacions previament explorades i estan oberts a la participació directe del públic. La ràdio, en la seva versió a internet, constitueix en si mateixa, un arxiu sonor.
- Anàlisi de la informació obtinguda: l'anàlisi es realitzarà sobre les dades obtingudes a partir de les exploracions i els programes de ràdio

(entrevistes, gravacions). Com que aquest projecte encara està en procés aquest anàlisi que està per venir serà la base conceptual de la següent fase del projecte.

### **Jugues? Reapropiació dels carrers de Can Mas a través del joc. (Escola El Martinet)**

Aquest projecte s'ha portat a terme per l'Escola El Martinet, esdevenint finalment una intervenció en el barri de Can Mas. El motiu inicial que va moure aquesta proposta va ser una reflexió ja coneguda dins l'escola: la necessitat de l'infant de jugar. Un dels aspectes que recull el projecte educatiu de l'escola El Martinet és justament el joc com a forma de desenvolupament i aprenentatge de l'infant, entenent que és justament a partir del joc lliure i espontani que l'infant pot elaborar creativament el seu propi pensament, construir les seves pròpies decisions, eleccions, judicis,...així com expandir-se corporalment. Aquesta vivència del joc permet un creixement global, que des del respecte al procés de vida de cada infant, articula la possibilitat d'una vivència més plena en la relació amb l'entorn. Sovint però l'equip de l'escola, havia compartit amb la resta de la comunitat la seva preocupació sobre els temps i els espais de joc dels infants, ja que semblen cada vegada més reduïts i limitats.

L'altra motiu de fons d'aquest projecte ha estat una reflexió envers l'ús i la participació dels infants a la ciutat. Sovint s'ha reduït l'espai pels infants a uns determinats llocs, que els adults, han decidit que serien d'ús pels infants. És així com han sorgit iniciatives de ciutats que reivindicant escoltar la veu dels infants han començat a proposar la recuperació d'espais públics i ordenances municipals que facilitin el joc dels infants. Una iniciativa interessant al respecte ve liderada per Francesco Tonucci a la ciutat de Roma (Itàlia) on la formació d'un consell d'infant ha estat acollida per l'ajuntament de la ciutat i escoltada com un organisme més de gestió i presa de decisions a la ciutat.

Així doncs, el projecte que es proposava des de la Comunitat Educativa de l'escola El Martinet pretenia donar veu als infants i escoltar les seves propostes de transformació "efímera" d'alguns dels principals carrers, parcs i espais del barri on es troba situada l'escola on certament l'ús dels infants en aquests espais es veu molt reduït i limitat. La intervenció seria efímera, és a dir esdevindria en un dia amb la intenció de crear una aturada en el temps, una mirada diferent als carrers que com a record, convidés a una mirada del joc dels infants fora de parets i murs. També obria un debat sobre el concepte de seguretat/inseguretat en el carrer que constitueix sovint els motius pels que sembla que es deriva el joc dels infants a espais allunyats del carrer dissenyats i pensats per adults que sovint s'allunyen de l'acció vital dels infants. Per contra, apareix la concepció de que seguritzant les ciutats el joc dels infants podria tenir lloc i confluir amb la resta d'accions quotidianes que mouen una ciutat.

El procés es va realitzar en petits grups d'infants (hi van participar tots els infants de l'escola) que van realitzar diferents sortides/exploracions de diferents espais del barri. Un cop identificat, conegut i vivenciat el lloc escullit per cada grup van portar a terme un procés de projecció que transformava el lloc en un espai de joc que atenia les diferents idees i propostes dels infants. Aquest procés es realitzava en diferents formats, com per exemple dibuixant sobre fotografies del lloc les idees que el transformaven, així com, tenint en compte diferents aspectes: la utilització d'elements del mobiliari urbà que va donar peu a diferents propostes, les característiques físiques del terreny, quins usos té normalment aquell espai,...etc.

Cada grup va elaborar i construir el material que requeria la seva instal·lació – joc utilitzant material de reciclatge que es va obtenir amb la participació d'empreses del barri. El projecte va finalitzar (puntualment) en un acte on els diferents espais van ser transformats segons els projectes dels infants i on tota la comunitat local va ser convidada a jugar. La reflexió i el desig d'aquest projecte va més enllà procurant establir de manera freqüent la ocupació d'espais públics des del joc i l'acció dels infants, fet que l'escola contempla dins

del seu projecte envers l'entorn. També es treballa en la possibilitat de transformar de forma permanent algun dels espais públics del barri en un espai de joc pensat i dissenyat pels propis infants. El projecte creu també en l'apoderament dels infants a través de visualitzar les seves idees en una realitat transformadora que també convida a altres col·lectius a aturar-s'hi. El projecte creu que la transformació de l'espai públic per part d'aquells col·lectius que sovint són silenciats o no escoltats aporta la possibilitat d'expressar-se i de reivindicar també la seves veus i les seves accions. Aquest va ser i és de fet un projecte que l'escola considera viu permanentment en quan a la necessitat de seguir cercant maneres on el joc dels infants sigui reconegut com a necessitat vital i com a forma d'expressió pròpia d'aquest col·lectiu. També es treballa amb la idea de que la col·laboració amb les empreses del barri o inclús del municipi es materialitzi de forma més continua a la fi de rendibilitzar recursos i com a criteri també de sostenibilitat.

La celebració del projecte va realitzar-se en un dia festiu on moltes persones hi van participar, organitzat en forma d'itinerari lliure un petit planell indicava la situació de les diferents instal·lacions-joc que havien sigut titulades pels mateixos infants. L'aire de Can Mas aquell dia prenia olors d'infància i les accions que cada dia transiten entre els seus carrers van ser aturades per donar lloc a d'altres que sovint queden atrapades entre murs.

### **Cruïlles. Rutes de trànsit. (Escola El Martinet)**

Aquest ha estat un projecte que ha partit d'un interès generat des de dins l'escola. De fet, el projecte ha nascut amb un fort desig de diàleg, de crear un diàleg que pugués aglutinar tot el teixit ciutadà. Es va considerar que per trobar formes a aquest diàleg l'art hi podia contribuir. El projecte va iniciar-se des d'una recerca intensa envers les textures del barri. Una lectura de la textura urbana del barri amb ulls d'infants, no des de la mirada sinó des del tacte. Va esdevenir doncs, una lectura tàctil, més tard una part del projecte va rebre el nom de text-tures, per referència a aquestes textures que es podien llegir com un text.

La recerca amb els infants de l'escola va partir de l'exterior, de passejades pels carrers del barri propers a l'escola amb molts pocs infants (3-4 màxim) i un adult que enregistrava la vivència amb anotacions i fotografies. L'interés d'aquestes passejades va estar en les pauses, a on paraven els infants, què els hi reclamava. I l'interés dels infants envers l'entorn urbà es traduïa en accions de contacte, des del gest de mirar i ràpidament el de tocar.

Aquesta primera lectura recollia informació sobre l'entorn que més tard s'utilitzava com a material i contingut de treball dins l'escola, per llavors oferir-la de nou a l'entorn, retrornant-la a ell transformada i impregnada de les accions i pensaments dels infants, i en definitiva, de la seva cultura.

Els interessos dels infants van fer aturar als adults en allò que per a ells era gairebé imperceptible, sovint perquè la nostra manera de transitar no ens ho permet. Recordant-nos que el temps dels infants és més plàcid i generós que el nostre i la pèrdua del passejar, del badar al costat d'ells ens roba la possibilitat de redescobrir, en aquell cas, els carrers d'una altra manera.

Expliquen els adults que van participar en el projecte que sovint ara, quan passen pel costat d'alguna de les parets, senyals o petites imperfeccions que els infants els van fer aturar-s'hi, els fa desviar la mirada del camí. També pensen que possiblement els infants quan passen acompanyats cap a l'escola potser s'hi deturen amb el desig d'un nou diàleg.

Així doncs, els infants es van interessar per elements diversos, remeten a textures diverses; fredors provocades pels marbres, rugositats sentides pel ciment, límits marcats per discontinuïtats, marques provocades pels homes,... Creant-se tanmateix no només situacions descrites pel tocar, sinó petits jocs insinuats per les seves formes o inclús debats i discussions entorn a possibles explicacions. I va ser doncs, com un fanal es convertia en un joc de donar voltes ràpides, un banc es convertia en un autobús, o una paret rasposa en un lloc on rascar-se l'esquena, o una paperera un joc de sonoritats,..situacions que requerien de temps, llibertat i confiança per desencadenar-se.

Aquest material (impregnat en el cos de l'infant) va ser la base d'aquest projecte. Va ser l'aliment entenent que cal alimentar-se de l'entorn per poder entendre'l. Un cop arribaven a l'escola, els passeigs, que havien estat presents durant forces dies, aportaven informació diversa recollida pels diferents grups d'infants que era utilitzada per tot el grup que formaven part (aquests grups eren formats per 14-16 infants i una mestra que durant mesos treballen junts tirant endavant un projecte). Per l'equip va resultar interessant veure com la resta d'infants rebia els nens que havien sortit a passejar, també les reaccions de les famílies i dels veïns poc acostumats a veure 3 o 4 infants passejant amb tranquil·litat pel carrer amb un adult que acompanya però no dirigeix, va resultar tot un aprenentatge. Alguns veïns s'aturaven a parlar amb els infants, amb els adults,...tot un aprenentatge per uns i altres.

Dins de l'escola, la recerca enves les textures i el tacte entenent-se des d'una dimensió corporea molt global, va provocar transformacions de l'espai i nous paisatges. Paisatges en aquest cas efímers que acollien la vivència dels infants envers els materials. Materials allunyats de les textures urbanes en molts casos i que provocaven experiències diverses i de nou aquestes vivències des del tacte, esdevenien joc a on el cos i la seva acció hi tenien gran presència. Provocant alhora noves sensacions i paraules per dir d'elles, per explicar-les.

De les experiències tàctils d'aquells dies va sorgir un nou espai dins l'escola, un nou paisatge que albergava mostres de les textures emprades, semblant talment un mercat on es mostraven textures naturals, sintètiques, líquides, visuals,...paraules escrites pels infants sobre la qualitat tàctil de les seves experiències, fotografies del material recollit en les passejades,..llibres de consulta que permetien associar també la textura a la cuina, al paisatge, a l'arquitectura,... La vivència d'aquestes noves textures enriqueix l'experiència tàctil del carrer i aportava nous i més elements per a la recerca. Algunes d'aquestes vivències derivaven en la creació de noves textures a partir dels materials. Aportant també un nou element: el pas de l'experimentació a la creació amb intencions provocatives.

De totes les experiències al voltant de les textures, les dels passeigs (les urbanes dels carrers) però també les de dins de l'escola es van configurar set projectes, que cada un dels set grups de treball va tirar endavant. Projectes que pretenien esdevenir aquest retorn al barri, on a partir de la selecció d'una de les textures urbanes (cada grup va seleccionar una textura, una localització, a partir de les moltes imatges recollides de les passejades), seleccionant així un indret on la seva textura va provocar una història, una narració que esdevenia una instal·lació i que transformava el lloc d'origen, l'indret o l'element del que procedia la textura.

El procés era llarg: selecció de la textura, de nou ubicació de la imatge a l'espai real i a partir del que allò evocava o remetia la textura en relació al seu context, s'inventava una història que es transformava en instal·lació, era llavors quan es parlava d'una textura narrada. Va suposar un procés llarg i complex, requeria de diferents sortides per saber més de l'indret o de l'element seleccionat, requeria documentar-se, requeria construccions de grans dimensions pensades per ser instal·lades a l'exterior, recerca de materials,...

Cruïlles. Rutes de trànsit, donava nom al dia especial, la celebració, on tota la comunitat local hi estava convidada (infants, famílies, veïns,...). Va ser el dia de l'estrena de les set instal·lacions ubicades en diferents llocs del barri de l'escola. Va representar de fet, el retorn al barri i a les seves gentes d'allò que s'havia "pres" d'ells, un retorn que deixava pensament d'infància en els carrers. El nom de la celebració, Cruïlles. Rutes de trànsit, recordava una idea interessant en l'art, en quan a expressió topogràfica de trànsit entre espais, llocs i formes en permanent moviment, descrivint aquell dia les rutes, les trobades,...i els caminars d'aquells que ens hi moviem.

La celebració en forma d'itinerari d'art urbà permetia un passejar d'ordre lliure que descobria les set instal·lacions artístiques així com una documentació que explicava el procés seguit en cada projecte per tal de identificar com la textura s'havia convertit en instal·lació.

**Retrats del barri. (Escola El Martinet)**

Aquest projecte, portat a terme de manera paral·lela i simultània amb l'anterior, va iniciar-se des d'una recerca envers les textures socials del barri, un procés que requeria conèixer qui viu al barri i a saber sobre les seves històries. Un grup d'infants, de sis anys, va preparar-se preguntes a fer a les persones del barri per tal de conèixer part de les seves vides així com part dels seus orígens, pensaments, projectes, desigs,...Va requerir posar-se en contacte amb persones del barri que vivien des de fa temps allà i que coneixien d'altres persones que igual que ells havien passat les seves infancies en aquels carrers. Persones que sabien de la seva transformació i que havien envellit uns al costat dels altres, sent veïns uns dels altres.

Una persona gran del barri acompanyava a grups de tres infants i una mestra a casa dels altres, generant durant dies nous moviments en la seva quotidianitat. La gent gran del barri s'ho explicaven uns als altres, uns proposaven als altres que hi participessin, alguns van preparar la vista dels infants al detall, donaven berenar als infants, posaven la casa bonica, preparaven fotografies per ensenyar-les,...Explicaven coses als infants i se'n guardaven d'altres per la mestra que els acompanyava, produïnt-se moments d'una forta emotivitat.

Les entrevistes eren fetes per tres infants i un adult que els acompanyava, al marxar es feien dues fotografies, una de la persona entrevistada amb els tres infants i l'altra un retrat d'ell o d'ella.

Altres entrevistes portaven a conèixer pisos més estrets on hi vivien persones acabades d'arribar al barri, persones que procuren de nous projectes de vida i que anhelaven noves oportunitats, noves possibilitats,... Persones també vingudes d'altres llocs però que des de fa molts anys són veïns del barri, persones que en el seu temps van fer créixer el barri amb nous edificis, nous negocis,...A la fi, persones de diferents edats, orígens, cultures, situacions personals,...descobrint el teixit ciutadà de Can Mas (el barri de l'escola) amb la sorpresa de descobrir un barri que sembla que ell mateix trobi el seu equilibri.



Una marxen, altres tenen noves opcions gràcies a això, altres permaneixen en el lloc i semblen talment pilars que el sustenten.

Aquest coneixement sobre les gents del barri va modificar també els vincles que l'escola començava a establir-hi,...i llavors les persones que hi van participar començaven a saludar-se i a parlar des d'un altre lloc entre uns i altres. Els compromisos de l'escola envers els veïns també es van aprofundir. És un coneixement que anhela ser profund, al moll de l'òs, des de la vida dels qui hi viuen, diferent a un coneixement tret de les estadístiques o escrits urbans municipals.

Les entrevistes i visites a les persones va generar una activació altíssima, es van fer entrevistes al carrer, en els "locutoris" on es quedava amb les persones i acudien a les cites amb emoció, es va parar gent pel carrer que davant d'una sorpresa inicial després decidien participar en el projecte, es va anar per les cases, a botigues, a bars,...

Un projecte que va derivar a la fi, en un treball de fotoperiodisme i que va ser traduït en una exposició que va inaugurar la sala d'exposicions de l'escola (l'Espai d'Art El Martinet<sup>5</sup>). "Retrats del barri" era el nom que rebia l'exposició de fotografies. La inauguració va donar lloc a l'estrena d'aquest nou espai a l'escola que preté ser una porta oberta a l'art i a la cultura per a joves artistes, artistes locals o altres persones i col·lectius que els interressi també establir lligams amb l'escola. Es va viure amb il·lusió inaugurar la sala amb una exposició pròpia de l'escola, creada des d'ells i que alhora testimoniava i

---

<sup>5</sup> Actualment gestionada per l'Associació d'Amics del Martinet, una associació que promou activitats i propostes culturals que vinculen l'Escola El Martinet i el seu entorn. L'Espai d'Art El Martinet organitza exposicions d'artistes que hi col·laboren. És una sala d'exposicions oberta al barri i fins ara l'únic equipament cultural a Can Mas.

donava una presència molt forta als veïns. Persones que deixaven de ser anònimes i quehavia generosament explicat part de les seves històries (a vegades difícils). Cada història es va viure com un regal.

El dia de la inauguració, protagonistes de les fotografies i les històries les llegien i miraven amb els ulls plens d'emoció, escenes molt emotives com les persones grans, una colla d'amics que després de temps es retrobaven, van venir tots junts amb les seves famílies, o les persones d'altres països que es feien fotografies al costat de les seves per enviar-les al seu lloc d'origen,...

Va participar-hi molta gent, els protagonistes i molta altra gent s'anaven avisant els uns als altres, també les famílies acompanyaven els infants que havien format part del projecte i era bonic veure com els infants es retrobaven amb aquelles persones que havien entrevistat.

Els infants protagonistes descobrien amb els seus pares aquelles persones que havien conegut de nou, els explicaven amb emoció cada història. Recordo aquell dia molt, va ser frapant, les imatges que hi vaig veure em van impressionar especialment. Un fort agraïment d'uns envers els altres regnava l'ambient que aquell dia escurçava distàncies i segurament obria noves possibilitats d'intercanvi. Un reconeixement profund d'uns envers els altres va permetre que diferents persones veïnes del barri es sentissin part d'un projecte comú que els aglutinava en un mateix temps i espai.

### **Ressonàncies. El paisatge sonor de Can Mas. (Escola El Martinet)**

Aquest projecte sorgeix novament des de dins de l'escola, des del desig de noves accions i nous diàlegs amb el barri i les seves gents. Es va iniciar des d'un motiu novament d'inquietud o pregunta: la sonoritat de Can Mas (barri de l'escola). Motiu, que també de manera simbòlica o metafòrica, perseguia l'interès de donar a conèixer i visualitzar les veus del barri. Així doncs, la

recerca va iniciar-se des de l'escolta dels sons de Can Mas seguint l'objectiu de descobrir-ne el seu paisatge sonor des de les subjectivitats dels infants.

Quins sons i sorolls regulen la vida del barri? Quines sonoritats marquen o descriuen les seves temporalitats? Els seus silencis, els seus trànsits,...la seva vida. Implicant doncs una escolta atenta i en el lloc de les accions de les persones i dels carrers.

El projecte va desenvolupar-se en petits grups de recerca (3-4 infants acompanyants per un adult) que sortien a passejar pels carrers del barri amb l'atenció posada en l'escolta. Aquestes passejades eren documentades amb imatges (fotografies), anotacions i també amb grabacions dels diferents sons. Els infants seleccionaven allò que els interessava recollir com a testimoni sent a vegades sorpreses o encontres inesperats però també altres vegades seguint aquest interès de documentar quins sons regulen la vida del barri.

Tot el material obtingut, sobretot les grabacions va ser el material de treball del projecte. Cada petit grup (de 3-4 infants) va aportar les seves troballes a la resta (un grup més nombrós d'uns 14 infants) expressant doncs, allò sorprenent, allò que derivava en nous dissenys de recerca, allò que esdevenia pregunta,... Les audicions de tot aquest material ajudaven a fer-se una primera idea del mapa sonor del barri, agrupant doncs els sons en diferents temàtiques o punts claus. Aquestes temàtiques configuraven una primera narrativa sonora que més tard era reinventada pels infants en una nova forma.

Aquest projecte com el descrit anteriorment, es va moure amb el desig d'impregnar elements de l'entorn amb mirades, pensaments i accions pròpies de la cultura dels infants, esdevenint doncs, els mateixos infants, creadors de cultura. Aquest concepte de creador, esdevé clau en aquests processos, en que, des d'allò creat, transformat, transgredit,...des d'aquesta particular i singular lectura dels infants envers el seu entorn, altres persones són convidades a noves lectures, a obrir noves possibilitats de mirar, escoltar, percebre, descobrir,... des d'un nou lloc. És també, una invitació a escoltar la

veu dels infants, a donar veu i també lloc a la infància en el món de l'espai i la vida pública. Un col·lectiu, els infants, sovint apartats o silenciats de la possibilitat de ser part activa i transformadora del seu entorn. És doncs un projecte, que com d'altres, dóna molt poder a un col·lectiu sovint poc considerat des de la seva part activa tanmateix atès sovint o descrit com a col·lectiu passiu o espectador.

Cada grup de recerca va centrar-se en una temàtica o eix sonor i va recollir-ne totes les grabacions obtingudes. Des d'aquest material va idear-se la creació d'una instal·lació-joc on l'acció de les persones fos alhora creadora de noves sonoritats. Algunes instal·lacions van recercar-se buscant noves tonalitats al so o creant nous jocs sonors. Cada una d'aquestes instal·lacions-joc recerava una temàtica sonora i convidava a experimentar-la, a jugar-hi des del cos i l'acció i per tant a fer-la conscient i visible.

El procés de ideació, projecció, narració i construcció de cada instal·lació joc va ser llarg, passat també per el debat, la confrontació d'idees i solucions,... esdevenint doncs novament un repte en la construcció d'allò comú.

Les diferents instal·lacions-joc van ser ubicades en diferents indrets dels barri justament en localitzacions sonores representatives dels seu paisatge, abordant eixos diversos que no deixaven doncs de parlar de com es descriu i desenvolupa la vida en el barri; el caminar de les persones, els tallers i fàbriques que es descriuen amb sons metàl·lics i estridents, les veus de les persones, els ocells, els silencis d'alguns carrers, els trànsits d'objectes i vehicles amb rodes, els sons de l'aigua de les fonts, el vidre al caure als contenidors,... convidant doncs a tota la comunitat local a participar-hi. L'acte en forma de celebració s'organitzava en un itinerari lliure que oferia possibilitats de joc i d'acció així com també d'observació i escolta.

#### **A peu. (Escola El Martinet)**

Aquest projecte parteix del desig de l'escola El Martinet de donar a conèixer diferents espais del municipi a través d'itineraris que permetin també un

coneixement d'alguns esdeveniments històrics del poble, així com equipaments públics, obres d'art, edificis emblemàtics, curiositats del poble,... També es va tenir en compte la participació d'algunes entitats locals. El projecte proposava un itinerari traçat pels infants que previament van fer un estudi sobre el terreny. Cada itinerari proposava una caminada des de l'escola cap a algun altre indret del municipi.

Al mateix temps, cada itinerari proposava diferents parades que s'utilitzaven per donar a conèixer algun aspecte o lloc significatiu del poble, alhora a cada itinerari es creava una atmosfera que parlava del lloc final de ruta. En aquest lloc, molt diferenciat per cada itinerari, es proposava alguna activitat a fer que de fet parlava dels usos del lloc en si, actualment o en el passat. Aquesta activitat va ser pensada amb els infants on amb petits grups van encarregar-se de conèixer cada espai per tal d'establir allò que li era més proper. També van crear i elaborar el full de ruta de cada itinerari amb les indicacions pertinents.

El projecte va pretendre també donar lloc al fet de caminar en grup, així com el fet de caminar per un espai ja conegut amb la possibilitat de descobrir-lo diferent. La proposta va inaugurar-se un dia festiu on tota la comunitat local va estar convidada a participar-hi, d'aquesta manera persones de diferents generacions van confluïr en aquest caminar conjunt que alhora aportava diàlegs sobre les vivències i els records que el mateix poble evocava. Moltes entitats i institucions del poble van participar en aquest projecte acullint a les persones participants i també donant a conèixe's.

Els diferents itineraris van ser traçats físicament aquell dia inaugural pels diferents carrers i indrets del poble tanmateix han quedat recollits en forma de triptics informatius que donen a conèixer cada ruta i allò més característic de la mateixa. Amb aquest material hi ha el projecte de fer una edició en forma de llibre que posi el relleu en la mirada dels infants durant el seu caminar pel poble. Aquest llibre pot esdevenir una guia del municipi que contempli justament les vivències dels infants en quan a la història, a les costums, als espais, els símbols,... del lloc on viuen. Un exemple d'un projecte similar es va

desenvolupar a la ciutat de Ciutadella de Menorca, "Ciutadella amb ulls d'infant" editat per l'Apima del CP Casanovas, recull l'experiència.

## 7. Encontres en el camí

Hi ha persones amb les que he parlat durant el transcurs d'aquest temps de recerca i que han tingut una aportació directa o indirecta en l'elaboració d'aquest treball, sigui per les seves reflexions que han ampliat les meves, sigui per convidar-me a participar en els projectes en els que treballaven, sigui per aportacions i referents bibliogràfics o bé per iniciar noves xarxes d'intercanvi, aportant doncs una imatge de continuïtat i procés obert en aquest treball, que fet i fet, és possiblement allò que més m'interessava, cito des d'aquí aquelles persones més representatives així com els aspectes tractats en les nostres converses:

Xavier Perez (representant d'Artibarrí): conèixer la xarxa Artibarrí. Aprofundir en alguns aspectes claus en el desenvolupament de projectes. Conèixer moltes entitats que treballen en aquesta línia. Establir lligams entre l'Escola El Martinet i alguna entitat d'Artibarrí per tirar endavant nous projectes. Conèixer difusió i material bibliogràfic relacionat.

Membres de La Fundició (Serveis Educatius i Gestió Cultural): conèixer la seva feina i projectes realitzats anteriorment. Aprofundir i coordinar el projecte Open-Roulotte amb l'escola El Martinet. Compartir aspectes claus d'aquest projecte sobre els usos de l'espai públic.

Catarqsis (Col·lectiu d'arquitectes): conèixer la seva feina i compartir el seu compromís en projectes socials.

Lucy Neal (Director of the Mary Neal Project): conèixer el projecte i compartir les inquietuds que van portar a iniciar-lo. Parlar de projectes que han aglutinat un teixit social molt divers a Londres.

Anna Legard (Professional Development Advisor-East Feast Project): parlar de la formació pels mestres participants en el East Feast Project. Parlar de la documentació pedagògica com a eina de formació. Parlar de les relacions entre artistes i mestres en projectes comuns.

Rebeca Guyver (Evaluation Coordinator- East Feast Project): parlar de la supervisió i avaluació del projecte East Feast. Conèixer el treball de "quadern personal" que cada mestre participant en el projecte utilitza per fer-ne un seguiment.

Mary Pendered (Horticultural Programmes Manager- East Feast Project): conèixer a fons la seva feina com a artista en projectes de construcció utilitzant materials naturals així com el seu treball en els horts escolars. Parlar de les relacions entre artistes i mestres en el East Feast Project. Parlar de la documentació pedagògica com a narració i relat de les històries que succeeixen entre els infants participants en aquest projecte.

Clare Chacksfield (Director-East Feast Project): parlar dels inicis del East Feast Project i de la seva expansió així com dels elements claus del projecte.

Ariadna Estadella (ballarina): establir nous vincles per tal de realitzar un projecte de residència d'artista amb l'Escola El Martinet. Compartir concepcions envers la dansa com a forma llenguatge artístic així com la seva possible relació amb la creació i/o transformació del paisatge.

Equip Escola El Martinet: revisar els projectes artístics comunitaris fets fins ara i compartir les seves vivències des de la implicació que ha

comportat cada un d'ells així com les seves reflexions envers quins vincles o canvis han generat en l'entorn.

## **8. Conclusions**

El trajecte fet en aquesta recerca que de fet, m'ha portat a conèixer diferents nous projectes i a atrurar la mirada en d'altres ja coneguts, m'ha portat també a pensar en uns elements comuns que defineixen als diferents projectes descrits. Aquests elements podriem entendre'ls com a puntals a tenir en compte en el disseny posterior de nous projectes assumint tanmateix que no presenten ni pretenen mostrar unes "instruccions" de disseny sinó més aviat aportar alguns elements oberts a noves possibilitats. Aquests elements apareixen doncs aquí com a resum d'allò vist en cada un d'ells i que els defineix alhora sota un mateix camp o territori d'acció. Es recullen en:

- **L'art apareix com a forma d'expressió col.lectiva**
- **Donen visibilitat a formes de pensament de diferents persones o col.lectius**
- **Sovint aporten un element/motiu de fons que convida a la reflexió, al debat**
- **Existeix la participació de diferents generacions**
- **Es presenten des de dinàmiques que es mouen en el desig de generar transformació**



- **Es traçen en un procés creatiu de debat i intercanvi d'idees. El procés doncs, pren relleu i valor com a recerca col·lectiva.**
- **El sentit de pertinença al col·lectiu augmenta així com es reforça la identitat del mateix.**

## **9. Reflexions de futur**

- La figura de l'artista resident

Introduir la figura d'un artista que porta a terme una "residència" dins d'una escola generant des d'ella projectes que la vinculin en el seu territori és encara poc freqüent dins del territori educatiu català. Alguns dels projectes descrits en aquest treball emfatitzen aquesta relació fent pensar en noves possibilitats en els plans educatius d'entorn. En aquest sentit hi ha experiències prèvies dins l'àmbit educatiu que en part s'han materialitzat a través de la figura de l'artista-resident, de fet fou ja Loris Malaguzzi, fundador de les Escoles Municipals de Reggio Emilia, qui va introduir a cada centre escolar a una persona que no provenia del món de la pedagogia, sinó de l'àmbit artístic. D'aquesta mútua col·laboració sorgia una interferència i una transgressió a les rutines escolars per interrompre la normalitat, buscant el diàleg, la reflexió crítica i la invitació a experimentar, conèixer i investigar en uns anys on les escoles necessitaven de grans canvis i de introduir la creativitat i la imaginació com a formes d'aprenentatge. Actualment, l'artista contemporani que treballa en col·laboració amb els centres educatius, acceptant el compromís de ser agent actiu en la transformació de l'escola i per tant, de la societat, se li atribueix la idea d'

“artista resident” a l'escola, per tal de definir a un professional compromès amb el món de l'educació i la infància. Experiències d'artistes residents són freqüents en altres contextos europeus, destacant aquí les experiències franceses vinculades a la Universitat de Lyon, així com projectes anglo-saxons on diferents entitats formades per artistes, mestres, agents culturals, professors universitaris treballen en la creació i dinamització de projectes on les arts siguin el motiu i l'element d'enllaç, de pregunta, de reflexió entre les escoles i la comunitat de la que en formen part. Sent també d'especial interès les experiències que poden realitzar-se sota aquesta possibilitat en entorns complexes amb una alta diversitat cultural, lingüística o religiosa.

- Entitats artístiques i culturals dins dels plans educatius d'entorn

La participació d'entitats artístiques i/o culturals apareix també com una nova possibilitat dins dels plans educatius d'entorn, de fet apareix recollida dins del seu catàleg de propostes. Ara bé, reflexionar sobre quin tipus d'intervenció o demanda es genera en quan a la participació d'aquestes entitats és també motiu de reflexió en aquest treball. Pel que fa a les propostes culturals que emergeixen localment és freqüent situar als infants en una posició d'espectadors o consumidors culturals. Una situació que si no és atesa tendeix a la passivitat i al consum pel consum. Una nova concepció de la participació d'entitats artístiques i culturals vinculant-se també a l'educació aposta per processos crítics i participatius vinculats a exposicions, espectacles,...però també a la generació de projectes que permetin a infants i joves l'ús de la cultura però també la seva creació com a mitjà d'intervenció real. Exemples interessants d'aquestes experiències es recullen en la recent publicació de Ricart i Saurí (2009) citada extensament en aquest treball, així com ofereixen un llistat d'entitats, col·lectius i institucions que realitzen projectes artístics d'intervenció comunitària, molts d'ells vinculats a l'educació (dins o fora l'escola). Altres projectes que treballen en aquesta direcció són aquells emmarcats dins les diferents edicions de Idensitat un projecte que es descriu com un espai de producció i investigació en xarxa, basat en el camp de l'art,

per a l'exploració de noves formes d'implicació i interacció en l'espai socials, dins dels seus projectes contempla la realització d'accions educatives

- Una formació conjunta entre mestres i artistes o agents culturals

Dins del marc de realització de possibles projectes educatius vinculats també al llenguatge artístics amb la participació d'artistes o agents culturals, sembla d'interés cercar vies de formació conjunta. Algunes experiències descrites contempen aquesta formació, com el cas del East Feast Project. El programa de desenvolupament personal i professional d'aquest projecte posa en contacte un grup d'artistes amb els mestres participants del projecte. Es descriu com un espai per a la provocació per tal que mestres i artistes treballin conjuntament, recolzant-se i desafiant-se entre si per tal de desenvolupar una pràctica comú a les escoles. El programa es desenvolupa en varies sessions de reflexió, una residència creativa de dos dies i l'elaboració d'un "quadern de camp" per a l'avaluació i el seguiment de la pràctica. D'aquesta manera consideren que els artistes i els mestres aprenen junts des d'un procés que explora els principis i aspectes pràctics del treball realitzat conjuntament des d'una dinàmica reflexiva, que l'aprenentatge es testimonia des de l'observació de la pràctica en estades a les escoles participants i que l'aprenentatge adopta una forma creuada entre l'art i la cultura compartida.

Una altra experiència formativa en el marc de cercar relacions entre artistes i mestres es la desenvolupada en el programa TAP (Londres) un projecte que va orientar-se a la possibilitat que artistes i mestres poguessin explorar conjuntament enfoc d'aprenentatge i ensenyament a través de l'experiència i la pràctica de les arts escèniques. Aquesta formació es desenvolupava mitjançant la planificació i realització d'una pràctica basada en la recerca entre un artista i un mestre així com l'assistència a espectacles i actes de discussió pública, la participació a un seminari internacional per tal de compartir i conèixer altres experiències, així com el seguiment en base a tutories realitzades per experts, artistes i pedagogs. Aquesta formació pretenia que la pràctica professional s'enriquís en l'ús de les arts com a mitjà per aprofundir en

l'aprenentatge, millorar la comprensió del funcionament o formes de vida d'altres cultures des de perspectives de renovació pedagògica on les intervencions de les arts dins les escoles siguin motiu o el motor d'aquesta reflexió, apostar pel lloc de les arts dins la pràctica professional en l'educació així com en el currículum, millorar les pràctiques d'associació entre un artista i un mestre, establir des de l'educació vincles socials i professionals amb artistes i professionals de l'educació així com amb institucions compromeses en els processos creatius des de l'àmbit de la col.laboració inter-disciplinària que descriu la pràctica artística.

- Atendre la relació amb l'entorn com un eix d'acció dins dels projectes educatius entenent que només des de l'acció directa l'infant pot ser-ne part activa.

És freqüent en les escoles, una imatge d'hermetisme, que les descriu com a institucions tancades. És una imatge procedent en part d'entendre que l'aprenentatge passa per la transmissió d'uns coneixements que ja té el mestre o que contenen certs llibres. Ara bé, en el moment que es comencen a qüestionar aquestes concepcions sobre l'aprenentatge i l'ensenyament també es qüestiona què és allò que cal aprendre i inclús d'on procedeix.

Entenent que allò que passa fora i que articula el funcionament del món (sigui físic o social) és també "aliment" en l'elaboració del coneixement moltes escoles contemplen dins dels seus projectes o objectius la comprensió del medi i de tot allò que el configura. Ara bé, com s'estableixen els mitjans o camins per a que aquest aprenentatge o comprensió sigui possible requereix d'una forta revisió. Si coincidim en el fet de creure que l'infant aprèn per acció directa sobre el seu medi, caldrà atendre aquest diàleg entre l'infant i el medi en base a accions concretes. Justament aquest treball s'ha interessat per projectes d'accions concretes sobre el medi i les seves gents. L'humà coneix i aprèn quan pot incidir en el seu entorn, a més a més, aquesta incidència l'omple de

records, expectatives, previsions, aproximacions, temteigs,...que el connecten a la vida com a ésser actiu d'ella mateixa, fet i fet el nostre origen és, en primer lloc, biològic.

Aquesta reflexió ens porta a pensar en diferents aspectes, alguns tenen a veure en la participació de les persones com a generadores de coneixement (el propi però també pels altres) i per tant contemplar les dinàmiques participatives de manera directa (dialogant amb altres persones siguin infants, mestres, artistes, veïns,...), Això implica obrir les escoles a relacions molt més diverses que aquelles que es donen unidireccionalment entre mestres i infants. També ens porta a pensar en els camps o territoris d'acció, entenent que cadra intervencions i exploracions directes sobre els entorns fora de l'escola per aproximar-se a la seva comprensió així com a generar possibles vies de canvi i millora.

Cal doncs, una aposta forta a l'hora d'atendre els pensaments i les accions dels infants com a manera particular i singular de participació, això requereix una actitud per part dels adults de molta humilitat (ja que hi ha molta tendència d'anul·lar l'expressió de l'infant) així com també un compromís fort envers l'infància i els seus drets.

- Noves concepcions envers l'educació artística.

Les noves concepcions de L'Educació Artística proposades per la ELIA<sup>6</sup> la inscriuen en l'enriquiment de la diversitat cultural i en un necessari compromís en els discursos culturals de "l'altre". En la seva proposta les arts tenen que ser reconegudes per allò que són: una de les grans formacions del pensament humà que que contribueixen a l'experiència viva, paral·lelament amb la ciència i la filosofia. Per tant, segons la ELIA "L'Educació Artística, no només té la responsabilitat educativa, sinó també la cívica per tal de fer front als reptes de

---

<sup>6</sup> ELIA. European League of Institutes of the Arts. (Liga Europea de Institutos Artísticos).

la humanitat i per respondre creativament i críticament a l'impacte de la cultura científica i la tecnològica. El valor comercial de l'art romandrà en un segon terme, comparant el benefici dels aspectes creatius, socials i humans”.

Sembla doncs, que l'Educació Artística s'inscriu actualment en una pràctica compromesa també èticament, movent-se doncs des de propòsits on l'objecte o l'obra es desplaça i deixa lloc a l'experiència o l'acció artística. Els mateixos nous plantejaments del currículum en base a competències destaquen el concepte “d'experiència estètica” vinculada a accions com l'explorar, el percebre, l'interpretar i el crear. També d'estaquen especialment objectius vinculats a l'alteritat:

- Valorar i respectar el fet artístic propi i dels altres....com a manera de comunicar-se i expressar pensaments, sentiments, descobertes,...apreciar que esdevenen espais de diàleg...
- Participar, generar i afavorir l'intercanvi d'opinions, idees,... Incorporar en el propi procés creatiu aspectes dels altres
- ...interacció amb el grup i el cooperativisme com a forma de planificar i dur a terme activitats...producció per crear un sentit de comunitat...

Aquesta doble vessant de l'Educació Artística en quan vinculada al moviment, a l'acció envers l'altre, constata especialment els interessos que han mogut aquesta recerca, cercar propostes i projectes que s'han mogut o es mouen en aquesta direcció. Requereix tanmateix un esforç real de canvi en la concepció de l'aprenentatge i l'ensenyament de les arts, tradicionalment molt lligat a l'objecte o l'obra artística com a constructe, per tal de aprofundir en concepcions de l'art vinculades a “l'art en acció” com a conjunt de tendències artístiques que coincideixen en referir-se a accions de l'artista en els espais, sigui amb objectes, amb el seu propi cos o amb altres participants. (Gómez,2005). Tanmateix cal també pensar en la gestió d'aquestes accions,

sovint associades a un artista "director" i poc a processos participatius de pràctica democràtica. Aquest treball justament s'inscriu en pensar que des de l'educació pot construir-se projectes artístics de vincles entre les persones i els territoris que siguin construïts tenint en compte les veus de les persones que de fet els configuren. Això comporta que, des de les escoles, l'Educació Artística sigui entesa des de l'escolta de l'expressió pròpia de l'infant, des del seu pensament, per des d'ell construir i fer créixer els projectes. Això implica indirectament replantejaments en les concepcions de l'aprenentatge, de l'ensenyament, de la intervenció de l'adult (artista o mestre),...així com una aposta intensa en la creença que la imaginació pot ser el motor de canvis i noves possibilitats. Aquesta creença, quan es mou en el marge de lo col·lectiu, entra en el terreny de definir aquell moviment comú que fa de qualsevol comunitat o col·lectiu una gran força en la formulació de nous possibles.

L'educació artística sota el meu parer, s'hauria de moure en la constant provocació, en la transgressió de formes ja establertes incidint en una formació que permeti que les persones se sentin legitimades a dir i a fer, se sentin, des de la crítica i el compromís, connectades als altres i als seus territoris, incidint doncs en una formació que de fet, exigeix més d'un mateix en quan esdevé part activa del procés i de l'acció formativa, exigeix de dir, d'opinar, d'escoltar, de construir...al costat d'altres. Podríem entendre doncs, que el mateix procés esdevé obra i per tant es defineix des d'una estètica particular, una estètica que parla de la bellesa de les escoltes, dels actes, de les ressonàncies que cada persona estableix amb el món, dels contactes,...aportant doncs, una concepció, que allunyada del materialisme on sovint s'inscriu l'art, ens recorda, com apunta Gabilondo<sup>7</sup>, que tots podem ser artesans de la bellesa de la nostra vida entesa com a obra d'art.

---

<sup>7</sup> Concepte desenvolupat en el marc de la conferència "Artesans de la bellesa de la pròpia vida" en el CCCB l'any 2006.

## 10. Bibliografia

- Adams, D. , Globard, A. (2001) Creative Community: The Art of Cultural Development. USA, Rockefeller Foundation.
- Alsinet, J.; Riba, C.; i alt. (coord) (2003) Més enllà de l'escola. Transformacions socials i noves dinàmiques educatives i professionals. Barcelona: Mediterrània.
- American Forum of the Arts (1996) Artists in the community. Training Artists to work in Alternative Settings. USA, American Forum of the Arts.
- Bauman, Z. (2003) Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil. Madrid, Siglo XXI.
- British American Arts Association (2000) The Artists in the Changing City. USA, British American Arts Association.
- Burnard, P. , Hennessy, S. (Eds.) (2006) Reflective Practices in Arts Education. UK, Springer.
- Centro Universitario La Salle (2000) Las metáforas de los cien lenguajes del niño. Madrid: Indivisa.



- Careri, F. (2002). *El andar como práctica estética*. Barcelona: Gustavo Gili
- Costa, X. i Andreotti, L. (Ed.) (1996). *Teoría de la deriva y otros textos situacionistas sobre la ciudad*. Barcelona: Macba-Actar.
- Clark, S., Hawkes, J., Untaru, S. (2001) Culture and the Metropolis. The role of culture in urban development. Australia, Torque P/L.
- Cleveland, B. (2000) Art in Other Place: Artists at Work in America's Community and Social Institutions. USA: Arts Extension Service Press.
- Dewey, J. (1949). *El arte como experiencia*. México: Fondo de Cultura Económico.
- Davis, S., Ferdman, B. (1993) Nourishing the Heart: A Guide to Intergenerational Arts Projects in the Schools. USA, Elders Share the Arts.
- Delanty, G. (2006) Comunity. Barcelona, Graó.
- Dubatti, J., Pansera, C. (1999) Cuando el Arte da respuestas: 44 proyectos de Cultura para el Desarrollo Social. Buenos Aires: Artes Escénicas.
- Gardner, H. (1999) Art Education and Human Development. USA, Getty Education Institut for the Arts.
- Geertz, C. (1989). *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa
- Greene, M. (2005) Liberar la imaginación. Ensayos sobre educación, arte y cambio social. Barcelona, Graó.
- Goetz, J.P. i LeCompte, M.D. (1988). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa*. Madrid: Morata.
- Grogan, D., Mercer, C., Engvischt, D. (1995) The Cultural Planning Handbook. An essential Australian guide. Australia: Arts Queensland.
- Hoyuelos, A. (2005). *La estética en el pensamiento y obra pedagógica de Loris Malaguzzi*. Barcelona: Octaedro-Rosa Sensat.

Institut de Ciències de l'Educació (2005) *Créixer i conviure en un món complex*. VII Jornades d'Innovació en l'Etapa d'Educació Infantil. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

López Quintás, A. (1977). *Estética de la creatividad*. Madrid: Ediciones Cátedra.

López Quintás, A. (2004). *La experiencia estética y su poder formativo*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Malaguzzi, L. (2001). *La educación infantil en Reggio Emilia*. Barcelona: Rosa Sensat.

Marín, R. (ed.) (2005). *Investigación en educación artística*. Universidad de Granada y Universidad de Sevilla.

Mèlich, J.C. (2004). *Antropología simbólica y acción educativa*. Barcelona: Paidós

Parini, P. (2002). *Los recorridos de la mirada: del estereotipo a la creatividad*. Barcelona: Paidós.

Parramon, R. (coord) (2007) *Art, experiències i territoris en procés*. Actar D

Ricart, M; Saurí, E. (2009) *Processos Creatius Transformadors*. Els projectes artístics d'intervenció comunitària protagonitzats per joves a Catalunya. Edicions del Serbal, Barcelona.

Shusterman, R. (2002) *Estética Pragmatista*. Viviendo la belleza, repensando el arte. Barcelona, Idea Books.